

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ**

Алексєєва Ганна Станіславівна

УДК 378.03:008-054.68 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Українській інженерно-педагогічній академії, Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Синельник Ірина Василівна,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
професор кафедри фізики, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Хоменко Віталій Григорович,
Бердянський державний педагогічний
університет, завідувач кафедри
комп'ютерних технологій в управлінні
та навчанні і інформатики,
м. Бердянськ;

кандидат педагогічних наук, доцент
Олійник Наталія Юрївна,
Харківський торговельно-економічний
інститут Київського національного
торговельно-економічного університету,
заступник директора з науково-
педагогічної роботи, м. Харків.

Захист відбудеться «6» грудня 2018 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.108.01 в Українській інженерно-педагогічній академії за адресою: вул. Університетська, 16, зала засідань, м. Харків, 61003.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української інженерно-педагогічної академії за адресою: вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003.

Автореферат розісланий «5» листопада 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.С. Ковальська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Основою державної політики інформатизації всіх сфер суспільного життя, згідно з Законами України «Про інформацію» (редакція 2017 р.) та «Про Концепцію національної програми інформатизації» (2015), є створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства, що суттєво впливає на всі сфери суспільної діяльності, зокрема й на освіту.

В умовах глобальної інформатизації та комп'ютеризації здатність опрацьовувати інформацію, використовуючи новітні засоби, стає однією з основних характеристик спеціалістів майже в усіх професійних сферах. Для успішного оволодіння професією майбутньому фахівцеві необхідно не тільки засвоїти зміст професійної освіти, але й набути здатності здійснювати інформаційну діяльність відповідно до інформаційних процесів своєї предметної галузі та мати світогляд, сформований відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства. Це зумовлює необхідність формування інформаційної культури (ІК) як складника професійної підготовки фахівця.

Проблема набуває особливої актуальності, коли йдеться про підготовку інженера-педагога, яка відрізняється формуванням у фахівця як професійно-інженерних компетентностей, так і здатності здійснювати навчання професійно-орієнтованих технічних дисциплін. Сучасний інженер-педагог має не лише розумітися на нових інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ) у предметній сфері, але й створювати методики навчання на їх основі, ефективно опрацьовуючи великі обсяги інформації, що можливо лише за умови високого рівня інформаційної культури.

Формування інформаційної культури ускладнюється в умовах підготовки іноземних студентів до здійснення інженерно-педагогічної діяльності. Дослідження особливостей їхнього навчання продемонструвало, що, на відміну від вітчизняних, в іноземних студентів відсутні необхідні для успішного функціонування мовні засоби комунікації внаслідок недостатньої сформованості лексичної бази для навчання технічних дисциплін, мовного бар'єру, ефекту іноземної мови тощо. Тому формування в них належного рівня інформаційної культури із застосуванням тих самих підходів, що й до вітчизняних студентів, виявляється неефективним. Це зумовлює зосередження уваги на формуванні інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Виникнення інформаційної культури як соціального феномену та проблеми її формування досліджували як українські, так і зарубіжні науковці за такими напрямками: визначення *сутності* та *структури* інформаційної культури (Н. Гендіна, М. Джинман, А. Єршов, М. Жалдак, Н. Зинов'єва, В. Кайман, В. Коган, Н. Морзе, Д. Олівер, Н. Розенберг, І. Синельник, А. Суханова, А. Урсул, І. Яглом); виділення *рівнів* та *функцій* інформаційної культури (М. Антонченко, В. Богословський, М. Вохришева, О. Шилова). Проте всі ці питання представлені науковцями в загальнотеоретичному аспекті. У практичній площині досліджуються шляхи формування інформаційної культури в закладах середньої освіти (О. Гончарова, О. Малишевський, А. Файзулліна, А. Ясінський), закладах вищої освіти (М. Близнюк, О. Ільків, М. Коляда, А. Столяревська); обґрунтовані та розроблені технології формування інформаційної культури у процесі

навчання різних дисциплін (Р. Абдусаламов, А. Клименко, О. Романишина); виділені рівні сформованості інформаційної культури (Г. Вишинська, О. Глушак, О. Значенко).

У той же час вітчизняними та зарубіжними вченими достатньо уваги приділено дослідженню процесу професійної підготовки фахівців інженерно-педагогічних спеціальностей (В. Безрукова, Е. Зеєр, О. Коваленко, В. Ковальська, М. Лазарєв, В. Лунячек, Л. Тархан, Л. Штефан), у тому числі, зважаючи на інформатизацію та комп'ютеризацію сфери освіти (Р. Горбатюк, В. Хоменко, Н. Олійник), питанням формування інформаційної культури інженерів-педагогів та окремих її складників (Т. Богданова, Т. Бондаренко, Є. Громов), особливостям підготовки іноземних студентів (О. Адаменко, Н. Булгакова, О. Резван, А. Суригін).

Але незважаючи на увагу науковців до проблем професійної підготовки інженерів-педагогів, зумовлених інформатизацією та комп'ютеризацією сфери освіти, формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей не стало предметом окремого дослідження. Залишається недослідженою низка важливих для теорії і практики питань, зокрема: не виявлено проблеми та особливості навчання іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у контексті формування інформаційної культури, не визначено структуру та змістове наповнення компонентів ІК іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, не виділено критерії її сформованості, а також не приділяється увага дослідженню проблеми формування ІК у процесі навчання мовних дисциплін, які посідають важливе місце в навчанні іноземних студентів і мають великий потенціал для формування ІК, оскільки мова є знаковою системою представлення і передавання інформації.

Отже, вивчення теорії та практики формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей дозволило виявити низку суперечностей між: посиленням вимог до рівня сформованості інформаційної культури та несформованістю її базового рівня в іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей; виникненням відчуття сформованості інформаційної культури в іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей через поширення й активне використання електронних технологій та пристроїв і неспроможністю ефективно використовувати засоби ІКТ для вирішення навчальних та професійних завдань; потребою формування інформаційної культури в іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей та недостатньою розробленістю теоретичних і методичних основ реалізації цього процесу.

Необхідність вирішення виявлених суперечностей зумовило проблему дослідження – підвищення рівня інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі їхньої професійної підготовки.

Виявлені суперечності, актуальність визначеної проблеми та її недостатня розробленість у науці зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Науково-практичні розробки проведеного дослідження є складовою частиною науково-дослідної роботи, що проводилася в Українській інженерно-педагогічній академії в межах теми «Теоретико-методичні засади застосування інноваційних технологій навчання у професійній

освіті» (№ 0118U100002). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Української інженерно-педагогічної академії (протокол № 15 від 24.06.2016 р.) і узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 1 від 31.01.2017 р.).

Метою дослідження є підвищення рівня інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей шляхом теоретичного обґрунтування, розроблення та експериментальної перевірки методики її формування в процесі навчання мовних дисциплін.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі вивчення результатів науково-педагогічних досліджень, практичної діяльності фахівців та практики навчання іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей виявити сутність, функції та структуру їхньої інформаційної культури.

2. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури, нормативних документів та педагогічної практики виявити особливості формування та рівень сформованості інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей і визначити проблему дослідження.

3. Теоретично обґрунтувати, розробити модель формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін та на її основі побудувати відповідну методику.

4. Обґрунтувати критерії та розробити показники сформованості інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

5. Експериментально перевірити методику формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін.

Об'єктом дослідження є процес формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Предметом дослідження є мета, зміст і технології формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що рівень сформованості інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей підвищиться за умов теоретичного обґрунтування, розроблення та впровадження в процес навчання мовних дисциплін відповідної методики, побудованої на основі тривимірної моделі, яка відображає процес формування інформаційної культури в трьох вимірах: цільовому – визначає напрями формування ІК, інструментальному – визначає інструменти формування ІК, технологічному – визначає етапи формування ІК, що забезпечує сформованість всіх компонентів ІК іноземних студентів.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять: загальні положення системного підходу (В. Афанасьєв, Л. фон Берталанфі, І. Блауберг, В. Садовський, Е. Юдін та ін.); технологічний підхід в освіті (В. Беспалько, Б. Блум, М. Кларін, О. Пехота та ін.); діяльнісний підхід до проблем навчання (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, А. Хуторський та ін.), культурологічний підхід у фаховій підготовці (Є. Баллер, В. Гриньова, І. Зязюн та ін.); загальні положення теорії інформації (Л. Бріллоен, А. Урсул, К. Шеннон та ін.); теорії інформатизації

та інформаційного суспільства (Д. Белл, М. Моїсєєв, О. Тоффлер та ін.); концепції інформатизації та комп'ютеризації освіти (Б. Гершунський, А. Єршов, М. Жалдак, Є. Машбиць, М. Каган, А. Ракітов, В. Рубцов та ін.); теорія особистісно-орієнтованого навчання (І. Бех, Є. Бондаревська, І. Зимня, А. Ковальов, В. Серіков, І. Якиманська та ін.); теоретичні підходи до формування інформаційної культури (Г. Воробйова, М. Вохришева, Н. Гендіна, Ю. Рамський, О. Тихоміров, А. Суханов, А. Урсул, І. Яглом та ін.); концепції інженерно-педагогічної освіти (Н. Брюханова, О. Коваленко, М. Лазарєв, В. Лунячек та ін.); теоретичні основи навчання іноземної мови (Т. Алдонова, І. Берман, Л. Зінов'єва та ін.); а також законодавчі акти в галузі освіти та інформатизації: Закони України «Про вищу освіту», «Про інформацію», «Концепція національної програми інформатизації», «Концепція розвитку інженерно-педагогічної освіти» та Рекомендації Європейського Парламенту і Ради ЄС «Про ключові компетентності для навчання впродовж життя».

Для вирішення завдань було використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз й узагальнення інформації з наукової, довідково-енциклопедичної та методичної літератури з метою встановлення ступеня розробленості проблеми дослідження, формулювання робочого визначення поняття «інформаційна культура», виявлення її структури та функцій; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду з проблеми підвищення рівня інформаційної культури; аналіз та систематизація з метою визначення мети та змісту формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін; моделювання для обґрунтування та розроблення моделі формування ІК і визначення критеріїв її сформованості;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, опитування, тестування, експертне оцінювання для з'ясування рівня сформованості інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей та виявлення проблем її формування; педагогічний експеримент для перевірки розробленої методики формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін;

– *статистичні*: кількісний і якісний аналіз даних, порівняння за статистичним критерієм Пірсона (χ^2) для перевірки результатів упровадження методики формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процес навчання мовних дисциплін.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

уперше теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено:

- тривимірну модель формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, що реалізується в таких вимірах, як: цільовий, який визначає напрями формування ІК (набуття власного досвіду інформаційної діяльності, розширення сфери застосування інформаційно-комунікаційних технологій, розширення кола спілкування в інформаційному просторі); інструментальний, який визначає специфічні інструменти формування ІК (комп'ютерні технології побудови індивідуального тезауруса студента; візуальні шаблони для побудування інтелект-карт із підключенням мобільних та комп'ютерних додатків; інформаційно-комунікаційні засоби, створені на основі соціальних мереж та веб-технологій); технологічний, який

визначає етапи її формування (етап ознайомлення з інструментарієм, етап усвідомлення інформаційної діяльності, етап вільного використання інформаційно-комунікаційних технологій у відповідності до правових та етичних норм інформаційного суспільства); що дозволяє комплексно сформувати компоненти інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей;

- методику формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, яка ґрунтується на тривимірній моделі і передбачає застосування у відповідності до етапів та напрямів її формування трьох специфічних інструментів: активатора – сукупності алгоритмів та інформаційно-комунікаційних засобів формування професійно-орієнтованого тезауруса студента, спрямованих на забезпечення підґрунтя для сприйняття професійно значущої інформації; візуалізатора – сукупності комп'ютерних технологій структурування та графічного подання інформації та алгоритмів їх застосування для ефективного засвоєння навчальної та професійної інформації, націлених на формування вмінь і навичок опрацювання інформації; глобалізатора – сукупності інформаційно-комунікаційних технологій спілкування та способів взаємодії в інформаційному просторі в процесі навчальної та професійної діяльності, спрямованих на формування вмінь поширювати інформацію; що дозволяє підвищити рівень інформаційної культури і загальну успішність навчання іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей;

уточнено поняття інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей як способу життєдіяльності в інформаційному суспільстві, зумовленого станом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та рівнем їх впровадження як знаряддя інформаційної діяльності, який забезпечує ефективне функціонування майбутніх фахівців у процесі навчальної та професійної діяльності в іншомовному середовищі;

набули подальшого розвитку:

- критерії та показники сформованості інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей; розвиток полягає у виділенні, окрім наявних, таких додаткових критеріїв з показниками: успішність навчальної діяльності іноземних студентів в іншомовному середовищі (показники успішності навчання з мовних дисциплін та успішності навчання з інших дисциплін) та ступінь комунікативної активності в іншомовному середовищі (показники здатності до розширення кола спілкування та активності в соціальних мережах); що дозволило забезпечити повноту аналізу результатів дослідження;

- методи і засоби використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання мовних дисциплін іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей; розвиток полягає у застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до провідного специфічного інструмента формування інформаційної культури, що дозволило сформувати лексичну базу і розширити обсяг семантичних асоціацій іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної методики формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін; комплексу, що забезпечує

її реалізацію (технологій сприйняття професійно значущої лексики; сукупності спеціальних візуальних шаблонів побудування інтелект-карт для лексичних, граматичних, фонетичних та морфологічних одиниць; сценарію впровадження технологій для створення інформаційно-комунікаційного середовища); навчально-методичного посібника із формування інформаційної культури студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Української інженерно-педагогічної академії (довідка № 106-04-117/1 від 18.04.2018 р.), Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (довідка № 66-05-168/11 від 25.06.2018 р).

Теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки іноземних студентів технічних спеціальностей у закладах вищої освіти, для створення методичних вказівок і навчальних програм.

Особистий внесок здобувача. У працях, написаних у співавторстві, здобувачеві належать (відповідно до списку наукових праць): [1] – розроблення практичних завдань щодо формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей; [4] – визначення особливостей засвоєння фахової термінологічної лексики іноземними студентами в контексті формування інформаційної культури; [6] – визначення особливостей та проблем навчання іноземних студентів, обґрунтування потенціалу мовних дисциплін у формуванні інформаційної культури; [18] – обґрунтування провідної ролі комунікаційного аспекту в структурі інформаційної культури особистості; [23] – обґрунтування змісту компонентів інформаційної культури майбутнього фахівця із застосуванням методології системного підходу.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались, обговорювались та дістали позитивну оцінку на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях: *міжнародних*: «Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи» (Харків, 2015); «Язык и специальность: актуальные проблемы обучения иностранцев в высшем учебном заведении» (Харьков, 2015); «Актуальні питання освіти і науки» (Харків, 2015); «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика» (Полтава, 2016); «Теорія і практика розвитку сучасних наукових знань» (Київ, 2016); «Інновації у сучасному світі» (Краматорськ, 2017); «Modern scientific achievements: experience exchange» (Morrisville, 2017); «Новітні технології у викладанні мов іноземним студентам» (Харків, 2018); *всукраїнських*: «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» (Дніпро, 2017); «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій» (Дніпро, 2017); «Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності» (Харків, 2018); *регіональних*: науково-практичних конференціях науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії (Харків, 2014, 2017, 2018).

Публікації. Зміст та основні результати дисертації відображено у 23 публікаціях (з них 18 одноосібних), у тому числі: 1 навчально-методичний посібник, 3 статті в міжнародних наукових періодичних виданнях; 5 статей у провідних фахових виданнях України; 14 публікацій апробаційного характеру.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків з кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (422

найменування, з них 65 – іноземною мовою), 14 додатків (на 114 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 388 сторінок, із них 197 сторінок основного тексту. Робота містить 21 таблицю і 51 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, теоретико-методологічні засади, методи дослідження; розкрито зв'язок роботи з науковими планами і програмами, сформульовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, наведено дані про апробацію й впровадження результатів роботи.

У першому розділі – **«Формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей як психолого-педагогічна проблема»** – проаналізовано наявні підходи до визначення поняття «інформаційна культура», сформульовано його робоче визначення, виділено структуру та функції інформаційної культури; проаналізовано особливості формування інформаційної культури інженера-педагога, а також проблеми її формування в іноземних студентів; визначено проблему дослідження.

Науковим підґрунтям дослідження проблеми формування інформаційної культури як результату професійної освіти стали психолого-педагогічні теорії інформатизації освіти в сучасному суспільстві, відображені в роботах Т. Богданової, М. Вохришевої, Н. Гендіної, М. Жалдака, В. Кайміна, Н. Калиновської, М. Коляди, Е. Семенюка, А. Столяревської, А. Суханова, А. Урсула, І. Хангельдієвої, І. Яглома та ін. В умовах спрямованості дослідження на вивчення професійної підготовки майбутніх фахівців інженерно-педагогічних спеціальностей базою наукового пошуку обрано напрацювання в сфері інженерно-педагогічної освіти, які здійснювали Н. Брюханова, С. Гончаренко, О. Коваленко, М. Лазарєв, В. Лунячек, А. Маленко та ін.

Аналіз ступеню розробленості проблеми виявив залежність активності наукового пошуку вчених стосовно формування інформаційної культури від стану розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовлює їх відображення в феномені інформаційної культури та визначає зміст і характеристику діяльності фахівця в умовах інформаційного суспільства.

На основі системного підходу здійснено аналіз та систематизацію літератури, виділено напрями наукових пошуків щодо інформаційної культури (визначення сутності ІК, її функцій, сфер існування інформаційної культури, прояв інформаційної культури особистості в різні вікові періоди, у структурних компонентах особистості, у різних освітніх середовищах, у соціальних структурах, розподіл інформаційної культури за професійно-орієнтованими типами особистості, за кваліфікаціями, визначення рівнів інформаційної культури, еволюція поняття у відповідності до різних етапів розвитку ІКТ, визначення інформаційної культури у способах подання інформації), проведено багатоаспектний аналіз поняття ІК у відповідності з виділеними напрямами. У результаті було сформульовано робоче визначення поняття *інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей як способу життєдіяльності в інформаційному суспільстві, зумовленого станом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та рівнем їх впровадження як знаряддя інформаційної діяльності, який*

забезпечує ефективне функціонування майбутнього фахівця в процесі навчальної та професійної діяльності в іншомовному середовищі.

Для визначення меж застосування поняття «інформаційна культура» розглянуто суміжні за змістом поняття і з'ясовано, що «інформаційна культура» є більш широким поняттям, до складу якого входять більш вузькі: «інформаційна грамотність» та «інформаційна компетентність».

Виокремлення структури інформаційної культури відповідно до методології системного підходу реалізовано на основі системного поєднання провідних підходів до дефініції поняття ІК, а саме: психологічного (О. Глушак, Н. Єлістратова, О. Повідайчик та ін.), культурологічного (Г. Вишинська, Ю. Рамський, Л. Філіппова та ін.) та інформологічного (Р. Абдусаламов, М. Антонченко, О. Романішина та ін.). Так, психологічний підхід передбачає в якості підґрунтя структурування ІК використовувати теоретичні положення щодо сфер особистості, культурологічний підхід – об'єктивні процеси в інформаційному суспільстві, інформологічний підхід – основні види інформаційної діяльності (сприйняття, опрацювання, поширення). Це уможливило виділення таких компонентів інформаційної культури: мотиваційно-цільового (прагнення здійснювати інформаційну діяльність та використовувати засоби ІКТ для швидкого досягнення мети), когнітивного (знання щодо основ використання засобів ІКТ при розв'язанні навчальних та професійних завдань, способів дії в інформаційній діяльності), операційно-діяльнісного (уміння та навички здійснювати інформаційну діяльність, використовувати інформаційно-комунікаційні засоби), комунікативного (здатність вести комунікацію, поширювати інформацію і встановлювати зв'язки, використовуючи інформаційно-комунікаційні засоби), нормативно-регулятивного (здатність діяти на підставі законів та обмежень у використанні інформації, контролювати свою поведінку, дотримуватися етичних норм при здійсненні інформаційної діяльності), рефлексивного (усвідомленість власної інформаційної діяльності, здатність здійснювати пошук необхідної інформації серед великого обсягу даних, критичний аналіз власних дій). На підставі аналізу праць учених (Т. Богданова, Л. Філіппова, А. Щербаківа, Є. Ядрихінська та ін.) щодо особливостей формування інформаційної культури фахівця кожен компонент досліджуваного феномену представлений трьома складниками, зміст яких зумовлений навчальною, інженерною та педагогічною діяльністю майбутніх фахівців.

За результатами проведених емпіричних досліджень (спостереження, бесіда, анкетування) та поглибленого аналізу процесу навчання іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей було виявлено, що, на відміну від вітчизняних студентів, у іноземних відсутні адекватні засоби комунікації, низький рівень сформованості вмінь та навичок опрацювання інформації та володіння комп'ютером, недостатньо сформований базовий рівень ІК. Сприйняттю, опрацюванню та поширенню інформації іноземним студентам заважають такі чинники, як: спрямованість мовних дисциплін, призначенням яких є опанування мови навчання, на загальну лексику і, таким чином, недостатня лексична база для навчання технічних дисциплін; мовний бар'єр (незнання або недостатнє знання мови колективу, що стає на перешкоді контакту з його членами та реалізації власних інтенцій); труднощі опрацювання іноземної мови (ефект сповільненого опрацювання інформації, який виникає через недостатньо вільне володіння мовою і через невизначеність або неоднозначність сенсу, вкладеного в повідомлення); ефект іноземної

мови (тимчасове зниження розумових здібностей людини при вирішенні нелінгвістичних завдань, коли вона використовує іноземну мову, якою володіє гірше, ніж рідною). Дослідження процесу навчання іноземних студентів мовних дисциплін дозволило обґрунтувати потенціал цієї предметної галузі у вирішенні виявлених проблем формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Аналіз наявних підходів до формування ІК показав, що традиційні методи є недостатньо ефективними, що зумовлює проблему підвищення рівня інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі їхньої професійної підготовки, вирішення якої можливе за умов теоретичного обґрунтування, розроблення та впровадження в процес навчання мовних дисциплін методики, побудованої на основі якісно нової моделі.

У другому розділі – **«Теоретичні засади та розроблення методики формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін»** – теоретично обґрунтовано та розроблено тривимірну модель формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін; розроблено цілі, зміст та принципи методики формування ІК, обрано технології для її формування.

Для розроблення моделі формування ІК іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, виходячи з методології системного підходу і базуючись на загальній структурі діяльності (Д. Ельконін, В. Зінченко, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн), було виділено три виміри – незалежні один від одного аспекти формування інформаційної культури – цільовий, інструментальний та технологічний.

Цільовий вимір, зумовлений змістом компонентів інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, визначає напрями її формування, які відображають всі основні сфери інформаційної активності особистості: набуття власного досвіду інформаційної діяльності; розширення сфери застосування ІКТ; розширення кола спілкування в інформаційному просторі.

Інструментальний вимір, зумовлений методами та засобами формування інформаційної культури, визначає специфічні інструменти для опанування видів інформаційної діяльності, серед яких комп'ютерні технології побудови індивідуального тезауруса студента; візуальні шаблони для побудування інтелект-карт із підключенням мобільних та комп'ютерних додатків; інформаційно-комунікаційні засоби, створені на основі соціальних мереж та веб-технологій. На основі поглибленого аналізу особливостей процесу навчання іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей виявлено необхідність опанування таких узагальнених видів інформаційної діяльності, як: сприйняття, опрацювання та поширення інформації, що зумовило застосування специфічних інструментів формування ІК. Для включення студентів в інформаційну діяльність необхідно застосувати інструмент, спрямований на активізацію процесів сприйняття інформації, що забезпечує підґрунтя для опанування іноземними студентами професійно значущої інформації. Це уможлиблюється за рахунок використання активатора як сукупності алгоритмів та інформаційно-комунікаційних засобів формування професійно-орієнтованого тезауруса студента. Для задіяння процесів структурування та візуалізації інформації необхідно застосувати інструмент, що забезпечить удосконалення навичок та вмінь опрацювання інформації шляхом

залучення зорового каналу як провідного. Цієї мети можна досягти шляхом використання візуалізатора як сукупності комп'ютерних технологій структурування та графічного подання інформації й алгоритмів їх застосування для ефективного засвоєння навчальної та професійної інформації. Для залучення студентів до зовнішньої взаємодії в інформаційному суспільстві необхідно підключити інструмент, спрямований на комунікацію й поширення інформації між учасниками інформаційних процесів та створення власного інформаційно-комунікаційного середовища. Це уможлиблюється за рахунок використання глобалізатора як сукупності інформаційно-комунікаційних технологій спілкування та способів взаємодії в інформаційному просторі в процесі навчальної та професійної діяльності.

Технологічний вимір, зумовлений процесуальним характером формування ІК, визначає етапи її формування і послідовність дій на кожному з них. Кожен етап відповідає певному рівню формування інформаційної культури, а саме: етап ознайомлення з інструментарієм забезпечує формування інформаційної грамотності, етап усвідомлення інформаційної діяльності передбачає формування інформаційної компетентності, етап вільного використання інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до правових та етичних норм інформаційного суспільства передбачає формування інформаційної культури.

На основі системного аналізу теоретичних підходів та практики формування ІК було побудовано тривимірну модель формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін, яка відображає послідовність формування компонентів інформаційної культури шляхом використання провідних специфічних інструментів відповідно до етапу і напряму її формування (рис.).

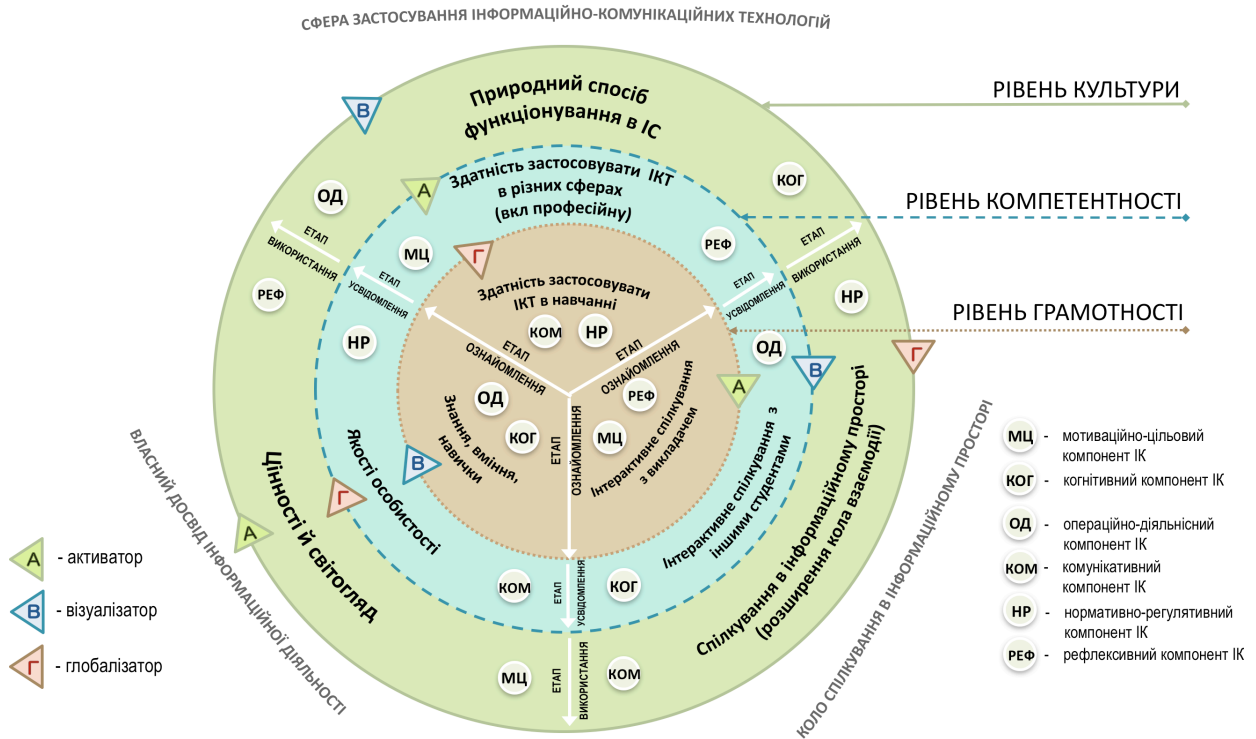

Рис. Тривимірна модель формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей (в розгорнутому вигляді)

Розроблена модель відображає поетапне формування всіх компонентів інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей на основі специфічних інструментів (активатора, візуалізатора та глобалізатора) у трьох напрямках, починаючи зі сформованості ІК на рівні грамотності, закінчуючи формуванням інформаційної культури як способу життєдіяльності.

На основі запропонованої моделі розроблено методику формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей: цілі, принципи, зміст та технології.

Цілі методики визначені відповідно до етапів формування ІК, що передбачає формування інформаційної грамотності, інформаційної компетентності та інформаційної культури.

Принципи навчання визначено відповідно до моделі формування ІК іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, серед яких виокремлено: принцип автентичності; принцип випереджувального навчання; принцип системності; принцип наочності; принцип професійно-педагогічної спрямованості; принцип комунікативної спрямованості.

Зміст методики базується на змісті навчальної дисципліни: відповідно до теми заняття обирається провідний інформаційний процес, який забезпечує формування відповідного компонента ІК. Зміст методики становить сукупність знань, умінь та навичок, які утворюють інженерний і педагогічний складники окремих компонентів інформаційної культури; досвід здійснення інформаційної діяльності; досвід творчої інформаційної діяльності, а також емоційно-ціннісного ставлення до інформації та інформаційної діяльності.

Технології реалізації методики було обрано відповідно до специфіки інструментів формування ІК. Для забезпечення сприйняття професійно значущої лексики (активатор), покращення навичок та вмінь опрацювання інформації (візуалізатор) та ведення комунікативної діяльності в інформаційно-комунікативному середовищі з використанням інформаційно-комунікаційних засобів (глобалізатор) було обрано і адаптовано низку технологій, а саме: технологію з підключенням онлайн-сервісів для опитувань; електронні шаблони інтелект-карт з підключенням мобільних та комп'ютерних додатків; онлайн-сервіси інфографіки, типовий сценарій web-квестів з використанням онлайн-платформ побудування сайтів, блог-платформи, сторінки та групи в соціальних мережах, особистий кабінет викладача, онлайн-конструктор для створення інтерактивних завдань.

На основі робочих навчальних програм розроблено зміст занять з мовних дисциплін у контексті підвищення рівня сформованості інформаційної культури шляхом визначення відповідних до змісту дисципліни компонентів інформаційної культури та вибору інструментів, необхідних для їх формування.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка методики формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін»** – визначено критерії

та показники сформованості ІК іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, розроблено засоби діагностики, проведено емпіричне дослідження та наведено його результати.

В емпіричному дослідженні взяли участь 312 студентів інженерно-педагогічних спеціальностей Української інженерно-педагогічної академії: 194 іноземних та 118 українських студентів. Спостереження проводилося в групах іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей різних курсів навчання (з I по IV) протягом 2013-2015 років. Педагогічний експеримент проводився у 2014 - 2018 роках на базі Української інженерно-педагогічної академії і складався з трьох етапів: констатувального, формувального та порівняльного. Експеримент мав природний характер: тривав в умовах, які не порушували змісту навчальної програми дисципліни «Російська мова». Студентів було поділено на контрольну (55 осіб) та експериментальну (53 особи) групи. У контрольній групі навчання відбувалося за стандартною традиційною методикою навчання дисципліни, а в експериментальній – за розробленою методикою формування інформаційної культури.

Для реалізації дослідницької роботи було обґрунтовано критерії та показники сформованості інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей: критерій сформованості компонентів інформаційної культури, показниками якого є сформованість мотиваційно-цільового (М), когнітивного (КГ), комунікативного (КМ), операційно-діяльнісного (О), нормативно-регулятивного (NR), рефлексивного (R) компонентів; критерій успішності навчальної діяльності іноземних студентів в іншомовному середовищі з показниками успішності навчання з дисципліни «Російська мова» (L_1), успішності навчання з інших дисциплін (L_2); критерій ступеню комунікативної активності в іншомовному середовищі з показниками здатності до розширення кола спілкування (MK_1) та активності в соціальних мережах (MK_2).

На констатувальному етапі експерименту за допомогою розроблених засобів діагностики за кожним критерієм було проведено порівняння результатів студентів контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп і встановлено, що контрольна та експериментальна групи за результатами вимірювань є статистично рівними – обидві групи продемонстрували переважно низькі результати сформованості інформаційної культури за всіма показниками, що створило передумови об'єктивності подальшого дослідження.

На формувальному етапі експерименту відбувалося впровадження запропонованої методики в процес навчання експериментальної групи. Заняття в контрольній групі здійснювалася за традиційною методикою.

На порівняльному етапі експерименту було встановлено, що впровадження розробленої методики в процес навчання мовних дисциплін студентів ЕГ позитивно вплинуло на всі показники сформованості у них інформаційної культури. Узагальнені результати наведено в таблиці.

Результати експериментальної роботи

Критерії та показники	Група	Констатувальний етап			Порівняльний етап			Приріст (%)			Емпіричні значення критерія ² для ЕГ на порівняльному етапі		
		Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Сформованість компонентів ІК	М	КГ	78,2	12,7	9,1	61,8	14,6	23,6	-16,4	1,9	14,5	6,7	
		ЕГ	73,6	20,8	5,6	52,8	26,4	20,8	-20,8	5,6	15,2		
	КГ	КГ	67,3	18,1	14,6	58,2	25,4	16,4	-9,1	7,3	1,8	6,6	
		ЕГ	60,4	22,6	17	34	35,8	30,2	-26,4	13,2	13,2		
	КМ	КГ	58,2	21,8	20	50,9	27,3	21,8	-7,3	5,5	1,8	6,9	
		ЕГ	52,8	24,6	22,6	26,4	37,8	35,8	-26,4	13,2	13,2		
	О	КГ	63,6	27,3	9,1	61,8	27,3	10,9	-1,8	0	1,8	12	
		ЕГ	54,7	35,9	9,4	28,3	47,2	24,5	-26,4	11,3	15,1		
	NR	КГ	60	25,4	14,6	54,5	29,1	16,4	-5,5	3,7	1,8	7,1	
		ЕГ	66	20,8	13,2	30,2	37,7	32,1	-35,8	16,9	18,9		
	R	КГ	54,5	14,6	30,9	52,7	16,4	30,9	-1,8	1,8	0	6,8	
		ЕГ	62,3	11,3	26,4	28,3	28,3	43,4	-34	17	17		
	Успішність навчальної діяльності	L ₁	КГ	67,3	12,7	20	60	14,5	25,5	-7,3	1,8	5,5	7,8
			ЕГ	71,7	11,3	17	34	30,2	35,8	-37,7	18,9	18,8	
L ₂		КГ	61,8	18,2	20	56,4	21,8	21,8	-5,4	3,6	1,8	6,5	
		ЕГ	67,9	17	15,1	32	34	34	-35,9	17	18,9		
Ступінь комунікативної активності	МК ₁	КГ	83,6	7,3	9,1	74,5	12,8	12,7	-9,1	5,5	3,6	6,5	
		ЕГ	77,4	11,3	11,3	50,9	24,6	24,5	-26,5	13,3	13,2		
	МК ₂	КГ	76,4	20	3,6	67,3	27,2	5,5	-9,1	7,2	1,9	8,5	
		ЕГ	67,9	18,9	13,2	41,5	39,6	18,9	-26,4	20,7	5,7		

Так, приріст кількості студентів з високим рівнем сформованості інформаційної культури в ЕГ за показниками сформованості окремих її компонентів збільшився в діапазоні від 13,2% до 18,9% порівняно з діапазоном від 0% до 14,5% у КГ; за показниками успішності навчальної діяльності – від 18,8% до 18,9% порівняно з діапазоном від 1,8% до 5,5% у КГ; за показниками ступеню комунікативної активності в інформаційному просторі – від 5,7% до 13,2% порівняно з 1,9% до 3,6% в КГ. У свою чергу, кількість студентів із низьким рівнем сформованості ІК в ЕГ суттєво зменшилася в порівнянні з контрольною групою: за показниками сформованості компонентів інформаційної культури – у діапазоні від 20,8% до 35,8% порівняно з 1,8% до 16,4% в КГ; за показниками успішності навчальної діяльності – від 35,9% до 37,7% порівняно

з 5,4% до 7,3% у КГ; за показниками ступеню комунікативної активності в інформаційному просторі – від 26,4% до 26,5% порівняно з 9,1% у КГ.

Порівняння результатів за критерієм Пірсона показало, що ці відмінності є статистично значущими для всіх показників ($\chi^2_{\text{емп}} = 6,5 - 12$, що більше критичного значення $\chi^2_{\text{кр}} = 5,99$ на рівні значущості $\alpha = 0,05$). Отримані результати підтверджують гіпотезу наукового дослідження та свідчать про виконання завдань і досягнення поставленої мети.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми підвищення рівня інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей шляхом теоретичного обґрунтування, розроблення, експериментальної перевірки та практичного впровадження в процес навчання мовних дисциплін іноземних студентів методики формування інформаційної культури, побудованої на основі тривимірної моделі, яка відображає процес формування інформаційної культури в трьох вимірах: цільовому – визначає напрями формування ІК, інструментальному – визначає специфічні інструменти формування інформаційної культури, технологічному – визначає етапи формування ІК.

1. На основі вивчення результатів науково-педагогічних досліджень виділено напрями наукових пошуків щодо сутності поняття інформаційної культури, здійснено його багатоаспектний аналіз, на підставі чого сформульовано робоче визначення поняття інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей як способу життєдіяльності в інформаційному суспільстві, зумовленого станом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та рівнем їх впровадження як знаряддя інформаційної діяльності, який забезпечує ефективне функціонування майбутніх фахівців у процесі навчальної та професійної діяльності в іншомовному середовищі.

На підставі системного поєднання психологічного, культурологічного та інформологічного підходів виокремлено структуру ІК іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, яку утворюють мотиваційно-цільовий, когнітивний, операційно-діяльнісний, комунікативний, нормативно-регулятивний, рефлексивний компоненти. Їх зміст представлено за рахунок виділення навчального, інженерного та педагогічного складників, які зумовлені специфікою навчання іноземних студентів, особливостями інженерно-педагогічної освіти та об'єктивними інформаційними процесами в суспільстві.

2. У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури, нормативних документів та стану формування інформаційної культури в процесі навчання іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей виявлено, що, на відміну від вітчизняних студентів, у них відсутні адекватні засоби комунікації; переважно низький рівень сформованості інформаційної культури; відсутня лексична база, необхідна для формування термінології в процесі навчання технічних

дисциплін; сприйняття та опрацювання інформації ускладнюється через мовний бар'єр, труднощі опрацювання іноземної мови, ефект іноземної мови.

Аналіз підходів до формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей дозволив виявити недостатню ефективність традиційних методів і обґрунтувати потенціал мовних дисциплін у вирішенні проблеми підвищення рівня інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, що зумовлює необхідність створення та впровадження відповідної методики у процес навчання мовних дисциплін.

3. Теоретично обґрунтовано та розроблено тривимірну модель формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін, яка відображає послідовність формування її компонентів за такими вимірами, як: цільовий, який визначає напрями формування ІК (набуття власного досвіду інформаційної діяльності, розширення сфери застосування інформаційно-комунікаційних технологій, розширення кола спілкування в інформаційному просторі); інструментальний, який містить специфічні інструменти формування ІК (комп'ютерні технології побудови індивідуального тезауруса студента; візуальні шаблони для побудування інтелект-карт із підключенням мобільних та комп'ютерних додатків; інформаційно-комунікаційні засоби, створені на основі соціальних мереж та веб-технологій); технологічний, який встановлює етапи її формування (етап ознайомлення з інструментарієм, етап усвідомлення інформаційної діяльності, етап вільного використання інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до правових та етичних норм інформаційного суспільства).

Згідно з моделлю розроблено методику формування ІК, яка реалізується в процесі навчання дисципліни «Російська мова» на основі застосування специфічних інструментів (активатора, візуалізатора, глобалізатора), кожен з яких є сукупністю алгоритмів діяльності та комп'ютерних технологій. Активатор спрямований на забезпечення підґрунтя для сприйняття професійно значущої інформації. Візуалізатор призначено для покращення навичок та вмінь опрацювання інформації. Глобалізатор націлено на формування вмінь передавати та поширювати інформацію в спеціально створеному інформаційно-комунікаційному середовищі.

4. З огляду на виділені структурні компоненти ІК, особливості процесу навчання іноземних студентів мовних дисциплін, а також результати експертного оцінювання було виділено такі критерії і показники сформованості інформаційної культури: критерій сформованості компонентів інформаційної культури з показниками сформованості мотиваційно-цільового, когнітивного, комунікативного, операційно-діяльнісного, нормативно-регулятивного, рефлексивного компонентів; критерій успішності навчальної діяльності іноземних студентів в іншомовному середовищі з показниками успішності навчання з мовних дисциплін, успішності навчання з інших дисциплін; критерій ступеню комунікативної активності в іншомовному середовищі з показниками здатності до розширення кола спілкування та активності в соціальних мережах.

5. Експериментальна перевірка розробленої методики підтвердила гіпотезу про підвищення рівня сформованості інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. За всіма визначеними критеріями й показниками у студентів

ЕГ відбулися вагоміші позитивні зміни у сформованості досліджуваного феномену, ніж у студентів КГ. Кількість студентів з високим рівнем сформованості інформаційної культури в ЕГ за всіма показниками збільшилася (приріст становить від 5,7 % до 18,9 %), у той же час в КГ ці значення становлять від 0 % до 14,5 %. Натомість, кількість студентів із низьким рівнем сформованості ІК в ЕГ суттєво зменшилася (в діапазоні від 20,8 % до 37,7 % за всіма показниками) у порівнянні з контрольною групою (в діапазоні від 1,8 % до 16,4 %).

Відмінності є статистично значущими за критерієм Пірсона для всіх показників, оскільки емпіричне значення $\chi^2_{\text{емп}} = 6,5 - 15,2$, що перевищує критичне значення $\chi^2_{\text{кр}} = 5,99$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підвищення рівня інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. Перспективними для подальшого наукового пошуку є поширення запропонованого підходу на формування ІК іноземних студентів у процесі організації їхньої самостійної роботи, а також розвиток та формування інформаційної культури вітчизняних студентів у процесі навчання іноземної мови.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дослідження

1. Алексеева Г.С., Синельник І.В. Технології формування інформаційної культури студентів інженерно-педагогічних спеціальностей: навч.-метод. посіб. Х.: ФОП Панов А.М., 2018. 112 с.
2. Ржевська Г.С. Особливості формування інформаційної культури в іноземних студентів – майбутніх інженерів-педагогів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Х.: УПА, 2014. Вип. 44. С. 41-50.
3. Алексеева Г.С. Структура інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. К.: Гнозис, 2015. Дод. 1 до Вип. 36. Т. II (62). С. 16-29.
4. Алексеева Г.С., Ротова Н.В. Засвоєння фахової термінологічної лексики у процесі вивчення дисципліни «Російська мова» іноземними студентами в технічному ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Х.: УПА, 2015. Вип. 47. С. 117-122.
5. Алексеева Г.С. Емпіричне дослідження особливостей інформаційної діяльності іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. *Молодь і ринок*. 2016. №. 4. С. 138-144.
6. Aliksieieva H.S., Synelnyk I.V. Information Culture Formation of Foreign Students: Language Learning Aspect. *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie*. Łódź: Wyższa Szkoła Informatyki i Umiejętności, 2016. Nr. 6 (137). P. 53-58.
7. Алексеева Г.С. Емпіричне дослідження відмінностей у формуванні інформаційної культури в іноземних та українських студентів. *The Unity of Science*. 2017. December 2016 – January 2017. P. 13-16.
8. Aliksieieva H.S. The structure of student's information culture: activity aspect. *The Unity of Science*. 2017. March. P. 8-11.

9. Алексеева Г.С. Модель формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Х.: УПА, 2018. Вип. 58. С. 96-105.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Ржевская А.С. Роль информационной культуры в развитии современной личности. *XLVII науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії*: тези доповідей. Х.: УПА. 2014. С. 19.

11. Ржевська Г.С. Взаємозв'язок інформаційної та організаційної культури в освітньому середовищі. *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи*: зб. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23-24 квітня 2015 р.). Х.: «Міськдрук», ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. С.144 – 146.

12. Ржевська Г.С. Особливості формування інформаційної культури іноземних студентів в процесі навчання в вищому навчальному закладі. *Язык и специальность: актуальные проблемы обучения иностранцев в высшем учебном заведении*: матер. II Междунар. научно-метод. конф. (г. Харків, 29-30 мая 2015 р.). Х.: ХНУРЭ, 2015. С. 313-315.

13. Алексеева Г.С. Проблемы навчання і формування інформаційної культури іноземців у вищих навчальних закладах України. *Актуальні питання освіти і науки*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10-11 листопада 2015 р.). Х.: ХОГОКЗ, 2015. С. 7-10.

14. Алексеева Г.С. Мовні проблеми в навчанні іноземних студентів у вищих навчальних закладах України. *Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 20-21 травня 2016 р.). Херсон: Гельветика, 2016. С. 24-26.

15. Aliksieieva H.S. Language difficulties of foreign students during the information culture formation process. *Теорія і практика розвитку сучасних наукових знань*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24-25 грудня 2016 р.). К.: МЦНД, 2016. Ч. II. С.13-15.

16. Алексеева Г.С. Web-квест як засіб формування комунікативного компоненту інформаційної культури в іноземних студентів. *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики*: матер. II Всеукр. наук. конф. (м. Дніпро, 26-27 травня 2017 р.). Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. Ч. I. С. 112-113.

17. Алексеева Г.С. Визначення критеріїв сформованості інформаційної культури в іноземних студентів в умовах іншомовного навчального середовища. *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Дніпро, 24-25 листопада 2017 р.). Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. Ч. I. С. 135-137.

18. Алексеева Г.С., Синельник І.В. Особливості комунікації в інформаційному суспільстві в контексті формування інформаційної культури студентів. *Інновації у сучасному світі*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених. (м. Краматорськ, 17 лютого 2017 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 7-11.

19. Aliksieieva H.S. Criteria and indicators of students' information culture formation. *Modern scientific achievements: experience exchange*: proceedings of III International scientific conference (Morrisville, February 26, 2017). Morrisville: Lulu press, 2017. P.149-151.

20. Aliksieieva H.S. Information culture formation: communicative aspect. *L науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців,*

аспірантів та співробітників академії: тези доповідей (м. Харків, 18 травня 2017 р.). Х.: УПА, 2017. Ч. 5. С. 33.

21. Алексєєва Г.С. Інформаційно-комунікаційне середовище як інструмент формування інформаційної культури іноземного студента. *Новітні технології у викладанні мов іноземним студентам*: матер. Міжнар. наук.-метод. семінару (м. Харків, 15-16 лютого 2018 р.). Х.: ХНАДУ, 2018. С. 13-15.

22. Алексєєва Г.С. Інформаційна компресія як засіб формування інформаційної компетентності в іноземних студентів. *ІІ науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії*: тези доповідей (м. Харків, 18 травня 2018 р.). Х.: УПА, 2018. Ч. 5. С. 32.

23. Алексєєва Г.С., Синельник І.В. Визначення структури інформаційної культури майбутніх фахівців в контексті формування професійної компетентності. *Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності*: матер. Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Харків, 19-20 квітня 2018 р.). Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. С. 185-188.

АНОТАЦІЇ

Алексєєва Г.С. Формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, 2018.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми підвищення рівня інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. У роботі теоретично обґрунтовано та розроблено тривимірну модель формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, яка відображає процес її формування в трьох вимірах: цільовому (напрями формування), інструментальному (інструменти формування) та технологічному (етапи формування). Розроблено та експериментально перевірено методику формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі навчання мовних дисциплін. Експериментально підтверджено підвищення рівня сформованості інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей в результаті реалізації запропонованої методики.

Ключові слова: інформаційна культура, іноземні студенти, інженер-педагог, формування інформаційної культури, тезаурус, інтелект-карти, інформаційно-комунікаційне середовище.

Aliksieieva H.S. Information culture formation of foreign students of engineering and pedagogical specialties. – On the rights of the manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical sciences, Specialty 13.00.04 "Theory and Method of Vocational Training". – Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Kharkiv, 2018.

The thesis deals with the theoretical generalization and a new solution for the information culture level increasing of foreign students of engineering and pedagogical specialties through the theoretical grounding, development, experimental verification and

implementation into the vocational training process the methodology of information culture formation of foreign students of engineering and pedagogical specialties during the language disciplines studying process.

The methodology is built on the basis of a three-dimensional model, which reflects the process of information culture gradual (the grades of onboarding, realization and applying) formation of foreign students of engineering and pedagogical specialties in three directions (personal experience acquisition of information activity, expansion of the sphere of information and communication technologies application, expansion of the circle of information space communication) through the implementation of basic tools (activator, visualizator, globalizator) that represent a set of algorithms of activity and computer technologies.

The concept of information culture as a way of living in the information society determined by the state of information and communication technologies development and the level of their implementation as an information activity instrument, which provides a person's effective functioning in the process of teaching, engineering and pedagogical activities in a foreign language environment is specified.

Information culture structure of foreign students of engineering and pedagogical specialties is determined. It includes motivational and goal-oriented, cognitive, operational and activity-oriented, communicative, normative and regulatory, and reflexive components; each component consists of three constituents: educational, engineering and pedagogical; which allows to reveal the content of each component, taking into account the foreign students teaching specificity and the peculiarities of engineering and pedagogical education.

In accordance with the criteria for the information culture formation testing it is revealed that foreign students of engineering and pedagogical specialties have a low level of information culture. It is hampered by such factors as: the lack of a terminological basis that is necessary for the technical discipline study, language barrier, difficulties in a foreign language processing, the foreign language effect. On this basis, a great potential of language disciplines for the information culture formation of foreign students is found.

In order to construct an information culture formation methodology of foreign students of engineering and pedagogical specialties in accordance with the general methodology structure the goals, content and principles are determined, the technologies were chosen. The goals of the methodology are determined in accordance with the stages of formation: the first stage provides a process of information literacy formation, the second one – the information competence formation, and the third one – the information culture formation. The methodology content is based on the discipline content: in accordance with the topic of study the leading information process that should be formed is selected, as well as the necessary information culture components. For the implementation of the tools a set of technologies are chosen. For activator implementation, a special thesaurus dictionary with the help of adapted information and communication technologies was developed. It consists of a commonly used vocabulary, necessary for the educational information perception by foreign students; which allows to improve the process of new words perceiving by expanding the range of their semantic meanings. In order to use this visualizator the methodological guidelines describing the principles of

work and implementation of Mind Maps technology into the educational process are developed. It represents a visual tool for the information analysis and structuring using a student's intellectual and creative potential, that provides the improvement of skills and abilities in all main information processes. For the use of the globalizator the information and communication environment with the adapted information and communication technologies (Web 2.0, Web 3.0 technologies, blog technologies, social networks, web-quests, augmented reality etc.) was created and implemented into the educational process of language disciplines.

The experimental verification of the developed method confirmed the hypothesis of the information culture level increasing of foreign students of engineering and pedagogical specialties. The number of students with a high level of information culture in the experimental group according to the indicators of the information culture components formation increased in the range of 13,2 % to 18,9 % compared with 0 % to 14,5 % in the observational group; on the indicators of educational activity quality – in the range of 18,8 % to 18,9 % compared with 1,8 % to 5,5 % in the observational group; according to indicators of the communicative activities in the foreign environment – in the range of 5,7 % to 13,2 % compared with 1,9 % to 3,6 % in in the observational group. The comparison by Pearson's criterion showed that these differences are statistically significant for all indicators.

The study does not exhaust all aspects of the above-mentioned problem. The issue on the proposed approach dissemination to the language disciplines teaching of Ukrainian students, as well as the students' self-education organization in order to form information culture are perspective for further scientific research.

Key words: information culture, foreign students, teacher-engineer, information culture formation, thesaurus, mind-map, information and communication environment.

Алексеева А.С. Формирование информационной культуры иностранных студентов инженерно-педагогических специальностей. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». - Украинская инженерно-педагогическая академия, Харьков, 2018.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы повышения уровня информационной культуры иностранных студентов инженерно-педагогических специальностей. В работе теоретически обоснована, разработана трехмерная модель формирования информационной культуры иностранных студентов инженерно-педагогических специальностей, которая отражает процесс ее формирования в трех измерениях: целевом (направления формирования), инструментальном (инструменты формирования) и технологическом (этапы формирования). Разработана и экспериментально проверена методика формирования информационной культуры иностранных студентов инженерно-педагогических специальностей в процессе обучения языковым дисциплинам. Экспериментально подтверждено повышение уровня сформированности информационной культуры иностранных студентов инженерно-педагогических специальностей в результате реализации предложенной методики.

Ключевые слова: информационная культура, иностранные студенты, инженер-педагог, формирование информационной культуры, тезаурус, интеллект-карты, информационно-коммуникационная среда.